

Keskiajan Turun rakennus- vaiheet hahmottuvat arkeologian avulla

Liisa Seppänen: Rakentaminen ja kaupunkikuvan muutokset keskiajan Turussa. Erityistarkastelussa Åbo Akademin päärakennuksen tontin arkeologinen aineisto. Turun yliopisto, 2012. 1024 sivua, Liitteet I–V. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5231-1>.

Liisa Seppäsen väitöskirja on ensimmäinen keskiaikaisen Turun kaupungin rakentamiskulttuuria kokonaisuutena käsittelevä tutkimus, joka perustuu pääasiassa modernein kaivausmenetelmin tutkittuun ja ajoitettuun arkeologiseen lähdeaineistoon. Tutkimuksessa analysoidaan, tulkitaan ja ajoitetaan Åbo Akademin päärakennuksen tontin vuonna 1998 kaivettu aineisto keskittyen rakenteisiin ja rakennuksiin. Primaariaineistoa vertaillaan systemaattisesti muihin Turun arkeologisiin aineistoihin, ja etsitään laajasti esimerkkejä ja vastineita muun muassa muualta pohjolasta, Itämeren piiristä ja esimerkiksi Novgorodista. Lisäksi Seppänen on käyttänyt laajasti sekä kansatieteellistä vertailuaineistoa että kirjallista lähdeaineistoa vanhoja karttoja unohtamatta. Näin tekijä luo konkreettisen ja luotettavan perustan tutkimukselleen, jossa otsikon mukaisesti tulkitsee kaupungin rakentamisesta ja kaupunkikuvasta tapahtuneita muutoksia.

Tutkimuksen pääpaino on yksityisessä rakentamisessa, minkä olisi vastaväittäjä professori Andres

Tvaurinkin mukaan voinut ilmaista työn otsikossa, mutta kuten Seppänen väitöstilaisuudessa puolustautui, arkeologisen aineiston pohjalta rakennuksen yksityistä tai julkista luonnetta on vaikea määrittää, joten tiukkaan luokitteluun tässä suhteessa olisi ollut vaikea ryhtyä. Pääosa primaariaineistosta edustaa puurakentamista, mutta työssä on perustellusti käsitelty myös kaupungin muurattua rakennuskantaa; kaivauksissa alueelta löytyi keskiaikaisen tiilirakennuksen jäännös.

Väitöskirjaksi työ on poikkeuksellisen pitkä, yli tuhat sivua. Pituutta lisäävä primaariaineistoa käsittelevä luku 3, joka käsittää 485 sivua ja joka tavallisesti kuuluisi suurelta osin kaivauskertomukseen, on kuitenkin ollut perusteltua sisällyttää työhön. Toinen vaihtoehto olisi ollut sijoittaa lähdeaineisto liitteisiin, mutta työn tasapainon kannalta se ei olisi ollut paras ratkaisu.

Tutkimus- ja ajoitusmenetelmiä käsittelevässä toisessa luvussa Seppänen selvittää aluksi stratigrafisen yksikkökaivausmenetelmän kehitystä Suomessa ja muualla sekä paneutuu kriittisesti menetelmän käytön periaatteisiin. Menetelmässä kulttuurikerrokset eli ihmistoiminnan seurauksena syntyneet maakerrokset ja rakenteet tutkitaan ja dokumentoidaan yksiköiksi määritettyinä kokonaisuuksina. Niiden perusteella muodostetaan kaivauskohteen suhteellinen kronologia, joka ajoitetaan löytöjen ja luonnontieteellisten ajoitusmenetelmien avulla. Menetelmähistoriaa käsitellessään kirjoittaja nostaa esille tiukan stratigrafisen ajattelun kehittymisen kontekstuaaliseksi, vahvasti tulkinnasta riippuvaiseksi kaivausmenetelmäksi. Siinä toiminta tai tapahtuma, jonka seurauksena kulttuurikerros on muodostunut, on yksikön/kontekstin päämääre. Kun tulkinta muodostaa keskeisen osan dokumentointia, herää luonnollisesti

kysymys menetelmän objektiivisuudesta. Tätä Seppänen pohtii työssään monipuolisesti tähden-tään dokumentaation tärkeyttä ja erityisesti tulkintojen perustelujen kirjaamista. Tosin käsitys stratigrafisen ajattelun valjastamisesta aluksi ainoastaan esinetutkimuksen palvelukseen, tuntuu kontekstuaaliseen ajatteluun kasvaneelle jokseenkin vieraalta. Menetelmän soveltamisessa tämä on kuitenkin saattanut olla eräänlainen luonnollinen kehityskulku ja vasta nyt, kontekstuaalisen lähestymistavan kautta, on päästy, tai ollaan pääsemässä, kokonaisvaltaisempaan ja samalla tieteellisesti antoisampaan kaivausmenetelmän soveltamiseen.

Toisen luvun lopuksi Seppänen paneutuu ajoitusmenetelmiin tuoden konkreettisesti ja kriittisesti esiin, kuinka pelkkien esinelöytöjen perusteella jäädään hyvin suurpiirteisiin ajoituksiin ja kuinka tärkeä rooli luonnontieteellisillä ajoitusmenetelmillä, toistaiseksi lähinnä dendrokronologialla eli puun vuosilustojen analysointiin perustuvalla menetelmällä, kaupunkiarkeologiassa on. Oli kuitenkin mielenkiintoista havaita, että kahdesa eri ajoituslaboratoriossa saatettiin saman näyte ajoittaa eri tavoin. Seppänen arvelee tämän johtuneen siitä, että toisen laboratorion käytössä ei ollut kattavaa referenssarjaa Lounais-Suomesta. Tutkimuksessa onnistuttiin ajoittamaan kaikkiaan 48 rakennetta sadasta, joten kyseessä on tähän mennessä laajin dendrokronologisiin ajoitus-tuloksiin perustuva arkeologinen tutkimus Suomessa.

Primaariaineiston käsittelyn jälkeen Seppänen siirtyy käymään järjestelmällistä vuoropuhelua aikaisemman tutkimuksen kanssa (Luku 4). Kirjoittaja etenee rakennusten perustustavoista kattorakenteisiin käsitellen käyttöön tulleita innovaatioita ja tarkastellen rakennusten eri elementtien, kuten tulisijojen, eri tyyppisiä ja ni-

den kehitystä. Voitaneen sanoa, että mitä ylemmäs rakennusta edetään, sitä vähäisemmäksi arkeologinen todistusaineisto käy. Seppänen onnistuu kuitenkin saamaan siitä paljon irti runsaan vertailuaineiston ja kansatieteellisen materiaalin avulla. Muurattuja rakennuksia käsitellessään tekijä havainnollistaa niiden sijaintia ja määrää kartalla (s. 661), josta jostain syystä puuttuvat raatihuoneen ympäristön 1980-luvulla julkaistut, todennäköisesti keskiajalla muurattut kivikellarit.¹ Kari Uotilan mukaan yksi niistä on tulisijan perusteella jo alkuaan voinut toimia asuinkäytössä, mahdollisesti kirkkoherran pappilana ja on melko todennäköistä, että muita kellareita (6 kpl) olisi yhdistetty ja laajennettu kivitaloiksi ennen 1600-lukua,² joten niiden merkitseminen karttaan olisi ollut perusteltua. Luvussa käsitellään myös vesi- ja jätehuoltoon liittyviä todisteita, joista rakenteeltaan hyvin samanlaisten kaivojen ja latriinien eli nykytermeillä ilmaistuna jätekuilujen erottaminen toisistaan on yksi mielenkiintoisista kysymyksistä. Ratkaisuksi tekijä ehdottaa muun muassa maaperäanalyysijä, joiden perusteella selvitettäisiin, onko pohjavettä ylipäättään ollut kaivoihin saatavilla. Tonttien koko ja rakennusten sijainti tonteilla jäävät tähänastisten pienialaisten kaivausten vuoksi melko tulkinnanvaraisiksi, minkä tekijä myös hyvin tiedostaa.

Kaupungin syntyä käsitellessään Seppänen lähtee siitä, että Turku perustettiin 1300-luvun alussa. Hän on siis samoilla linjoilla Varhainen Turku -tutkimushankkeen tulkintojen kanssa.³ Vanhan Suurto-

rin ja Aboa Vetus & Ars Nova -museon 1200-luvun loppupuolelle ajoittuva arkeologinen aineisto viittaisi hänen mukaansa muunlaiseen kuin talonpoikaiseen asutukseen, mahdollisesti kruunun hallinnolliseen tukikohtaan. Tässä yhteydessä kirjoittaja olisi voinut pohtia myös joksikuulle perustetun linnan merkitystä tapahtumien kuluksa.

Luvussa 5 esitetyn synteessin mukaan 1300-luvun ensimmäisellä puoliskolla kaupungin rakennukset ovat olleet pääasiassa sisäänlämpiäviä, yksihuoneisia hirsitupia, jotka tehtiin veistämättömistä hirsistä pääasiassa nurkkasalvostekniikalla. Seinähirsien veistämistä on todisteita vasta 1400-luvun alusta lähtien, mutta kirjoittajan erinomainen huomio on, että multapenkkirakenteen käyttö sekä mahdollinen tieto pyöröhirren paremmasta kosteudenkestosta on voinut vaikuttaa siihen, että rakennusten alimmat hirret, joita yleensä kaivauksissa löydetään, on tarkoituksella jätetty piilumaatta. Kadut olivat vielä maapäälysteisiä, mutta jo tässä vaiheessa niiden yllä- ja puhtaanapitoon kiinnitettiin huomiota.

1300-luvun toinen puolisko on ollut kaupungin voimakkaan kasvun aikaa. Tuolloin asutettiin myös Mätäjärven kortteli, jonka luoteisosassa työn primaaritutkimusalue sijaitti. Kaupunkia olisi suunniteltu Vanhalta Suurtorilta säteittäisesti lähtevän katuverkoston avulla viimeistään tuolloin, mutta mahdollisesti jo kaupungin perustamisesta lähtien. Samaan aikaan muualla Euroopassa musta surma niitti väkeä ja lamaannutti kaupunkirakentamista. Kaupunkikuvassa muuratut rakennukset eivät syrjäyttäneet puurakennuksia, joiden rakentamistavat monipuolisuivat ja kehittyivät 1400-luvun aikana.

vulla. Teoksessa Marita Söderström (toim.) Varhainen Turku. Turun museo-keskus 2010, 9–29.

1. Kari Uotila 1988, Holvatut kellarit – osa Turun Suurtorin keskiaikaa. ABOA 50/1986, 51–63.

2. Uotila 1988, 51–63.

3. Ks. esim. Aki Pihlman, Turun kaupungin muodostuminen ja kaupunkiasutuksen laajeneminen 1300-lu-

Käyttöön tulivat muun muassa parituvat, kaksinkertaiset rossilattiat ja kivijalat. Katujen kiveäminen alkoi viimeistään vuoden 1429 palon jälkeen, mikä on huomattavasti varhaisemmin kuin aikaisemmin ajateltiin. Samaan aikaan kulttuurikerrosten paksuus alkaa kaupungissa pienentyä, ja todisteet käymälöistä, latrineista ja viemäreistä ilmaantuvat arkeologiseen aineistoon. Tutkimuksen mukaan turkulaiset ovat siten huolehtineet kaupunkinsa jätehuollosta ja katujen siisteydestä jo tuolloin, ja mielikuvasta keskiaikaisen kaupungin törkyisyydestä on ennemminkin myytti.

Seppäsen tapa viitata yli kappaaleiden saattaa aluksi aiheuttaa hieinan hämmennystä, mutta se kehen viitataan käy tekstistä aina ilmi. Pyrkimys läpinäkyvyyteen tulee esiin siinä, että tulkintaa tehdessään kirjoittaja viittaa aina primaariaineiston sisältävään lukuun tai perusteena oleviin yksiköihin. Rakentamiseen liittyviä termejä, esimerkiksi palhoamista ja karapuuta, ei ensi kertaa mainittaessa tavallisesti tarkemmin selitetä, mutta ne tulevat lukijalle selväksi viimeistään luvussa 4 sekä runsaan, enimmäkseen kirjoittajan itsensä tekemien havainnollisten piirrosten ja karttojen avulla. Mikäli tutkimuksesta työstetään suurelle yleisölle suunnattu kirja, siihen olisi hyvä liittää rakentamissanas-to.

Liisa Seppäsen perusteellinen väitöskirja on mainio esimerkki siitä, mitä arkeologia voi antaa suomalaiselle keskiajan tutkimukselle. Työ toimii sekä lähdejulkaisuna että monipuolisena kaupunkirakentamisen analyysinä, joka osaltaan muokkaa käsitystämme siitä, miltä keskiaikainen kaupunki pohjolassa näytti. Toivottavaa olisikin, että tekijä pääsisi tuomaan tutkimustuloksensa julki painetun kirjan muodossa, myös kansainvälisesti, sillä kiinnostusta varmasti on.

– TANJA RATILAINEN